

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Siekkinen, Taru; Pekkola, Elias; Kujala, Emmi; Välimaa, Jussi

Title: Apurahatutkijat yliopistojen rakenteissa

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Edistyksellinen tiedeliitto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Siekkinen, T., Pekkola, E., Kujala, E., & Välimaa, J. (2021). Apurahatutkijat yliopistojen rakenteissa. *Tiedepolitiikka*, 46(4), 60-62. <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/113845>

Apurahatutkijat yliopistojen rakenteissa

Taru Siekkinen, Elias Pekkola, Emmi Kujala ja Jussi Välimaa

Apurahatutkijoiden asema on ollut keskustelun aiheena jo pitkään. Yliopistoissa työskentelee suuri joukko ihmisiä, joiden työsuhteet ovat määräaikaista ja tulevaisuus näyttää epävarmalta. Tämä heikentää yliopiston houkuttelevuutta työnantajana. (Aarnikoivu ym. 2020; Kuoppala ym. 2015). Apurahatutkijoilla, etenkin nuorilla tutkijoilla, jotka työskentelevät apurahalla, haasteena on ollut myös työyhteisöön kiinnittyminen. Yliopistot ovatkin pyrkineet korjaamaan tilannetta erilaisin toimenpitein. Aihe on merkittävä, sillä valtion ja Suomen Akatemian jälkeen säätiöt ovat yhteen lasketuna suurin tieteen rahoittaja Suomessa (Tiitta 2017).

Selvityksessämme apurahatutkijoista tarkastelimme Suomen yliopistojen rehtorineuvoston sekä Säätiöt ja Rahastot ry:n toimeksiannosta apurahatutkijoiden määrää ja suomalaisten yliopistojen käytänteitä apurahatutkijoiden työolojen järjestämiseksi. Selvitys perustui neljälle eri aineistotyypille. Selvityksessä tiivistettiin viimeaikaisten apurahatutkijoiden (työmarkkina-) asemaa koskevien selvitysten tuloksia, analysoitiin Maatalousyrittäjien eläkelaitoksesta (MELA) saatuja apurahatilastoja sekä kerättiin tietopyynnön avulla tietoja yliopistojen apurahatutkijoita koskevasta tilastoinnista ja sisäisestä ohjeistuksesta. Edellä mainittujen sekundääriaineistojen lisäksi hankkeessa haastateltiin yhdentoista yliopiston henki-

löstöjohtajat tai muut vastaavassa asemassa toimivat henkilöt jotka ovat vastuussa apurahatutkijoihin ja apurahoihin liittyvistä asioista yliopistossa.

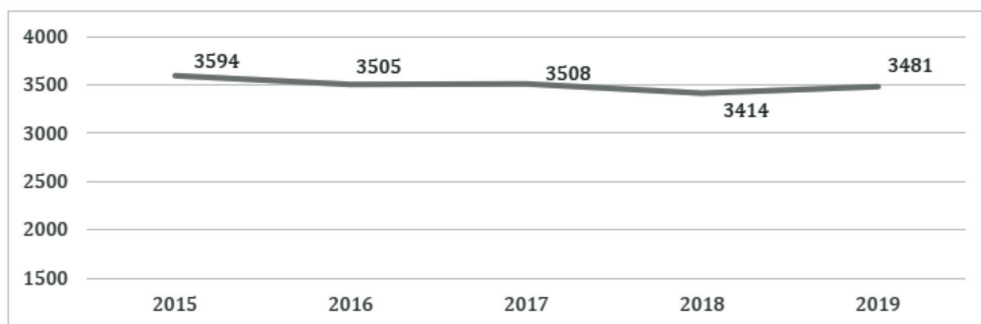
Apurahatutkijat muodostavat moninaisen joukon, jotka työskentelevät yliopistojen rakenteissa ja läheisyydessä. Selvityksessämme apurahatutkijoilla tarkoitettiin tutkijoita, joille on myönnetty yliopiston tai yliopiston ulkopuolelta (yleensä säätiö) määräaikainen apuraha yliopistossa toteutettavaa tutkimustyötä varten. MELA:n tilastoissa apurahan käyttötarkoitusta ei tilastoida, joten jakaumia apurahojen käytöstä ei voida esittää. Voidaan kuitenkin todeta, että apurahalla tehdään tutkimusta useimmiten väitöstutkimuksen yhteydessä mutta myös väitöksen jälkeen tutkijatohtorina. Myös myöhemmin akateemisella uralta haetaan apurahoja esimerkiksi kirjan kirjoittamista, tai muuta henkilökohtaista tutkimusprojektiä varten, jolloin se mahdollistaa tutkimukseen keskittymisen määrääjäksi. Henkilökohtainen apuraha voi olla myös osa laajempaa yhteisölle tai työryhmälle myönnettyä hankekokonaisuutta. Säätiöt myöntävät myös hankerahoitusta, mutta ne jätettiin tämän selvityksen ulkopuolelle.

Aikaisemmissa, tyypillisesti ammattiyhdistysten toimeksiantamissa tutkimuksissa, apurahatutkijoita lähestytään akateemisen uran ja työmarkkina-aseman näkökulmasta. Apurahatutkijoi-

den asemaa onkin aikaisemmissa Tieteentekijöiden liiton selvityksissä verrattu työsuhteessa oleviin tutkijoihin. Eri selvityksistä nousevat esiin hyvin samat ja toistuvat haasteet, jotka liittyvät akateemisen uran alkuvaiheen epävarmuuteen. Keskeisimpinä ja suurimpina haasteina pidetään urakehityksen ja -mahdollisuuksien vähäisyyttä, uran ja työn katkonaisuutta, alhaista tulotasoa ja haastavaa taloudellista tilannetta, epäselvää asemaa yliopistolla verrattuna työsuhteisiin työntekijöihin, työsuhte-etuisten puuttumista sekä työyhteisön ulkopuolelle jäämistä. (Tieteentekijöiden liitto 2021; Torkkola & Tyni 2020.)

Apurahatutkijakunnan koosta parhaimman kuvan antavat MELA:n MYEL-eläkevakuutuksien tilastot apurahatutkijoista. Tilastot kuvaavat neljän kuukauden tai sitä pidemmällä apurahakaudella olevia apurahatutkijoita. Apurahatutkijoiden määrä yliopistoissa on vakiintunut vuosittain n. 3500 apurahansaajaan. Keskiavertto apurahakuusi on kestoaltaan 9 kuukautta ja suuruudeltaan 2200 € kuukaudessa. Tyypillisimmin apuraha on kestoaltaan tasan vuoden.

Apurahansaajien määrä on kansallisen yliopistotutkimuksen kokonaisvolyymiin verrattuna merkittävä, sillä apurahatutkijat ovat tyypillisesti päätoimisia tutkijoita. Volyymien hahmottamiseksi voidaan todeta, että uraportaalla yksi työskenteli vuonna 2019 5 751 henkilöä ja ura portaalla kaksi

Kuvio 1 Apurahansaajien määrä vuosittain

4 623 (Vipunen 2021). Tässä joukossa on myös henkilöitä joiden toimenkuvat koostuvat muustakin kuin tutkimustyöstä.

Selvityksen yhteydessä huomasimme, että vain harvat yliopistot tilastoivat apurahansaajien määrää, henkilökohtaisia apurahoja, niiden myöntäjiä tai resurssisopimuksien rahallisia arvoja. Yliopistotasolla on siis huono faktaperustainen näkemys apurahatutkijoiden määrästä. Yliopistoilla ei ole myöskään käsitystä apurahojen merkityksestä tohtorintutkintojen tuotannossa. Tyypillisesti apurahatutkijoiden käytännön asioita hoidetaan tiedekunta- tai yksikkötasolla.

Yliopistojen käytännöt apurahatutkijoiden osalta vaihtelevat. Yliopistosopimuksien tai niin sanotun resurssisopimuksien solminnan ehdot vaihtelevat yliopistoittain ja yksiköittäin. Yliopistot tarjoavat myös vaihtelevasti erilaisia palveluita apurahatutkijoille. Tarjottavat palvelut vaihtelevat lii-kuntaetuksista erilaisiin vakuutuksiin. Joissain yliopistoissa on toimivia käytänteitä myös apurahan ja työsuhteen yhdistämiseksi, jolloin työsuhteen kautta apurahatutkijat tulevat henkilöstöpalveluiden piiriin.

Yliopistojen henkilöstöjohtajien haastattelujen avulla syvennettiin asiakirja- ja tilastoaineiston luomaa käsitystä apurahatutkijoiden asemasta suhteessa yliopistojen rakenteisiin. Apurahansaajien asema jakoi mielipiteitä henkilöstöjohtajien keskuudessa; suurin osa henkilöstöjohtajista katsoi, että apurahatutkijoiden asema on heikko ja että parannuksia voitaisiin tehdä paljonkin, kun taas osa oli sitä mieltä, että apurahatutkijoiden asema on kuitenkin yleisesti luultua paremmalla tasolla. Henkilöstöjohtajien haastattelujen perusteella apurahatutkijoiden aseman haasteet ovat pikemminkin organisatorisia ja resurssisointiin kuin työyhteisöön tai kollegiaalisuuteen liittyviä.

Apurahatutkijan asemaan liittyy lähtökohtaisesti haaste, jonka lähes kaikki henkilöstöjohtajat mainitsivat. Apurahansaajat ovat oman rahoituksensa perusteella riippumattomia, eikä heillä näin voi olla suuria sidonnaisuuksia tai velvollisuuksia yliopistoihin. Samaan aikaan heille pitäisi kuitenkin voida tarjota enemmän etuuksia ja heidän tunnettansa kuulumisesta yhteisöön tulisi vahvistaa entisestään. Haasteena on myös esimerkiksi väitöskirjatutkijoiden kohdalla

tehdä rajanveto ohjauksen ja esimiestyön välillä etenkin silloin, jos apurahatutkija ei ole työsuhteessa yliopistoon. Henkilöstöjohtajat kokivat myös tilastoinnin puutteen ongelmaksi, samoin sen, että apurahojen myöntäjien ja käyttämisen ehtoja tunnetaan yleisesti huonosti.

Haastatteluissa henkilöstöjohtajien mukaan useissa yliopistoissa on viime vuosina parannettu apurahansaajien asemaa. Erityisen paljon kenttää on keskusteluttanut niin sanottu Itä-Suomen malli, jossa vähintään vuodeksi apurahan saaneille tehdään automaattisesti 10 prosentin osa-aikainen työsuhte yliopiston kanssa, sekä niin sanottu Tampereen malli, jossa yli kuuden kuukauden mittaisella apurahalla työskentelevät ovat oikeutettua (rajattuihin) työterveyspalveluihin. Moni henkilöstöjohtaja mainitsi myös sen, että yliopistossa pyritään jatkossa tekemään entistä useammin resurssisopimuksia, joiden avulla voidaan lisätä myös tietoa ja tietoisuutta apurahatutkijoista.

Selvityksen yhteenvetona toteusimme, että apurahatutkijoiden asemaan yliopistoissa liittyy epäselvyyksiä, mikä on johtanut epätietoisuuteen heidän velvollisuuk-

sistaan ja oikeuksistaan. Suurin osa apurahatutkijoista tekee väitöskirjaa yliopistoissa, mutta eivät suinkaan kaikki. Tämä apurahatutkijajoukon moninaisuus olisi hyvä tunnistaa paremmin. Yliopistojen tiedonkeruu on puutteellista, joten yliopistoissa ei ole tietoa apurahatutkijoiden määristä, rahoittajista, apurahakausien kestoista eikä apurahojen käyttötarkoituksista.

Yliopistojen haasteena on myös apurahoihin liittyvä huono tiedonkulku. Yksi syy tähän saattavat olla yliopistojen siiloutuneet toiminnot, joiden vuoksi apurahatutkimusta ja apurahoja ei yliopistoissa nähdä kokonaisuutena, eivätkä niihin liittyvät tiedonkeruut ole kehittyneet. Yhteistyö säätiöiden kanssa saattaa olla myös henkilöstä riippuvaista ja henkilön vaihtuessa tieto katoaa; ”hiljaisen tiedon” näkymättömyys yliopistoissa hankaloittaa niiden pitkäjänteistä kehittämistä. Apurahatutkijoiden

panos yliopistoille on huomattava. Koordinoitu tiedonkeruu apurahatutkijoista ja apurahoista on näin ollen sekä tarpeen että perusteltua. ■

Koko selvitys ladattavissa osoitteesta: https://saatiotrahastot.fi/apurahatutkijat_raportti_2021/

Lähteet

AARNIKOIVU, M., NOKKALA, T., SIEKKINEN, T., KUOPPALA, K. & PEKKOLA, E. (2019) Working outside academia? Perceptions of early-career, fixed-term researchers of changing careers. *European Journal of Higher Education*. <https://doi.org/10.1080/21568235.2018.1548941>

KUOPPALA, K., PEKKOLA, E., KIVISTÖ, J., SIEKKINEN, T., & HÖLTTÄ, S. (Toim.). (2015). Tietoyhteiskunnan

työläinen: suomalaisen akateemisen projektitutkijan työ ja toimintaympäristö. Tampere, Finland: Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9979-1>.

TIETEENTEKIJÖIDEN LIITTO (2021): Uravaihtoehtojen risteyksessä. Tieteentekijöiden kysely nuoremmille tutkijoille 2020–2021. Tulossa 09/2021.

TIITTA, A. (2017) Tieteen tukijoukot. Suomalaiset säätiöt tieteen ja korkeimman opetuksen kehittäjinä 1917–2017. Helsinki: WSOY

TORKKOLA, S. & TYNI, P. (2020). Sisällä ja ulkona. Kyselytutkimus Tampereen yliopistossa apurahalla tutkimusta tekeville. Tampereen yliopiston tieteen tekijät Tatte ry. Saatavilla verkosta: <https://tieteen tekijat.fi/assets/uploads/2021/01/Apu-Tampereen-yliopistossa-PAI-NOON.pdf>